

Tepegöz, Oedipus, Bodoncar: Moğolların Gizli Tarihi'ndeki Efsanevi Unsurlar

Roger Finch, Çev. İsmail Güleç

İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2020, 87 sayfa, ISBN: 978-605-155-872-1.

Fatih ERBAŞ*

Efsaneler ve efsanevi kahramanlar bütün dünya milletlerinin hikâyelerini, masallarını, edebiyatını, sanatını, kültürünü ve hatta tarihini derinden etkiler. Bütün dünya insanları gibi bizler de çocukluğumuzdan itibaren milletimize dair efsaneleri ve bu efsanelerin kahramanlarını işitiriz, okuruz. Özellikle teknolojinin fazla gelişmiş olmadığı, elektrik, televizyon, bilgisayar ve telefonun bu kadar yaygın olmadığı, benim neslimin de ucundan yakaladığı zamanlarda bu hikâyeler gündemimizde daha çok yer bulurdu. Şimdi ise herhâlde akademik araştırmalarda kendine daha çok yerbulmaktadır.

Efsaneler; dünyanın yaratılışından tutun bir milletin ortaya çıkışına kadar birçok konuda tabiatüstü insanlar, varlıklar ve hadiseler ile oluşur. Bu tip hikâyelerde duyduğumuz hiçbir şeye şaşırmayız.

İlginç bir şekilde, dünyanın birçok yerindeki efsaneler ve kahramanlar birbirleri ile benzerlikler taşırlar. Hatta bazılarında isimler dahi aynıdır veya sadece isimler değişir.

Bu efsanelerin tarih öncesi zamana dair olup nesilden nesile, abartıla abartıla ve milletlerin inançlarına, duygularına ve hadiselerine dair anlatılanlarına mit ve bunlardan oluşana da mitoloji denir.

Türk milletinin tarihine dair efsaneleri ihtiva eden destanları biliriz. Ergenekon Destanı ve bu destanın kahramanları çoğumuzun küçüklüğümüzde dinlediğimiz hikâyelerdendir. Bu çerçevede kimi hikâyelerde demirci kimi hikâyelerde dişi kurt olarak anlatılan Börteçine de bu efsanenin kahramanlarından. Ayrıca Dede Korkut hikâyeleri de efsanelerden oluşan değerli birer hazinedir.

Günümüz bilim adamlarının en büyük meraklarından biri hadiselerin mukayesesi yolu ile gerçeğe ulaşma

* Uluslararası Güvenlik Stratejileri Doktoru, fatiherbas@gmail.com

gayretidir. Bu güzel gayret sayesinde, meselelerin, durumların, kişilerin ve tarihî gerçek veya hikâyelerin irtibatları bir miktar da olsa ortaya çıkartılmış ve çıkartılmaktadır.

İşte, incelediğimiz *Tepegöz, Oedipus, Bodoncar (Moğolların Gizli Tarihi'ndeki Efsanevi Unsurlar)* kitabında da Cengiz Han'dan hemen sonra yazıldığı kabul edilen ve Moğollar hakkında efsanevi bir şekilde yazılmış, bilinen en eski ve teferruatlı kitap olan *Moğolların Gizli Tarihi* kitabındaki efsanevi unsurlar ele alınmış ve bu mitolojik hikâyelerin dünyanın başka yerlerindeki efsanelerle ilişkisi üzerine yorumlar yapılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, milletimizin Ergenekon efsanesi de dikkate alınmıştır.

Bu, derinlemesine çok hızlı girişten sonra şunu ifade etmeliyim ki, 87 sayfalık bu kitap, vakit ayırarak, dikkatle okunması gereken bir eserdir. Ayaküstü okunmaz, okunsa da anlaşılmaz. Kitap içindeki irtibatlar kavranamaz. Kitabı anlamak ve anlamlandırmak için üç defa okuduğumu ve sonunda da anlatılanları idrak etmek ve irtibatları gözümde canlandırabilmek maksadıyla diyagramlar çizdiğimi de ifade etmeliyim. Tabii ki, ihtiyati olarak, benim idrak noksanlığımın okumamı geciktirdiğinin de bir muhtemel gerçek olabileceğini belirtmeliyim.

Kitap, tercüme eden İsmail Güleç'in de ifade ettiği gibi Roger Finch'in "Mythical Elements in the Secret History of the Mongols" isimli makalesi üzerine bir çalışmadır.

Roger Finch müzisyen, bestekâr ve dil bilimcidir. Lisans eğitimi George Washington Üniversitesinde müzik teorisi üzerine, lisansüstü eğitimi ise Harvard Üniversitesinde dil bilimi üzerinedir. Bu süreçte Türkçe, Macarca, Çince, Arapça, Moğolca, Sanskritçe, Farsçanın bir türü ve Japonca üzerine çalışır. Öğrenmeye gayretle kalmaz, bu dillerin efsaneleri üzerine eğilir. 1977 yılında geçici bir süre ders vermek için geldiği Japonya'ya yerleşir ve 2013 yılında vefat eder.

Kitabı tercüme edip yayına hazırlayan İsmail Güleç ise *Mesnevî, Hz. Ali'nin Kan Kalesi Hikâyesi, Nasreddin Hoca Fıkralarının Tasavvufî Yorumu, Sürûrî'nin Şehzade Mustafa Medhiyesi, Hurûfîlik ve Bektaşîlik, Anonim Halk Edebiyatı, Ortaçağ'da Şövalyelik, Kıbrıs'ın Manevi Atlası, Bulgaristan'ın Manevi Bekçileri, Şiir, Şair ve Peygamber'e Dair* gibi, farklı konularda kitap çalışmaları olan bir akademisyendir ve Finch'in bu eserini niçin tercüme ettiğini şu sözlerle açıklamaktadır: "...yabancı dil sınavlarına hazırlanıp dil barajını geçtikten sonra öğrendiklerimizi unutmayalım diye tercümelemeye çalışıyorduk. Bunlardan birisi de konusu dikkatimi çektiği için kalkıştığım Roger Finch'in 'Moğolların Gizli Tarihi'ndeki Mitik Unsurlar' isimli çalışması idi."

Burada bir nokta koyalım ve teknik olarak kitabı tanıtalım. Kitap, Ötüken Neşriyat tarafından İstanbul'da, 2020 yılında, göz alıcı bir dış kapakla yayımlanır. Künye sayfasından sonra yazar ve tercüme edene dair bilgi yer almaktadır. Bu, faydalı ve gerekli olmakla birlikte, yazara dair bilgiler birkaç sayfa sonra daha teferruatlı bir şekilde tekrar sunulmuş ki, bu durumda ilk kısa bilgiye yer verilmeyebilirdi.

Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm "Moğolların Gizli Tarihi'ndeki Mitik Unsurlar Üzerine" ismini taşımaktadır. Bir sayfalık bu bölümde bu konudaki mitolojik anlatımın üç temele dayandığı ifade edilmektedir: mucizevi doğum, terk edilen bebek ve vahşi çocuk. Bu üç unsuru ihtiva eden onlarca mitolojik hikâyenin doğuda ve batıda bulunduğu belirtildikten sonra bu benzerlikleri ve dolayısıyla irtibatı

sağlayan kavmin Batı'dan Doğu'ya göçtüğü ve Doğu Türkistan'a yerleştiği varsayılan Toharlar olduğu iddia edilmektedir. Toharların zaman içinde Türkler arasında eridiği de vurgulanmaktadır. İleride de aynı hususlara temas edildiği dikkate alındığında bir sayfalık bu bölümlemeye gerek olmadığı değerlendirilmektedir.

Kitabın ikinci bölümü “Moğolların Gizli Tarihi’ndeki Üç Efsanevi Konu” ismini taşımaktadır. Burada ilk olarak *Moğolların Gizli Tarihi* kitabından bahsedilerek kitabın ağırlıklı olarak Cengiz Han’ın hayatını konu aldığı için isminin “Cengiz Han’ın Hayatı” olmasının daha doğru olacağı görüşüne yer verilir. Bu kapsamda Cengiz Han’ın efsanevi atası Börteçine’ye varan soyağacı ele alınır. Daha sonra 17’nci yüzyılda yazılan *Altın Özet* kitabında ise Cengiz Han’ın soyağacının Hindistan ve Tibet krallarına dayandığı iddiasına yer verilir. Daha sonra Çin ve Türk efsanelerindeki kurt figürüne temas edilir. Bu bölümde tek gözlü Duva Sohor, mucizevi doğum ve dev motifleri içeren efsanevi hikâyelere de yer verilmektedir. Anlatılan bütün abartılı hikâyelerin temelini ise Cengiz Han ve onun soyunun yönetme hakkının tanrısal olduğu iddiasını tasdik manası taşıdığı da vurgulanır.

Buradan üçüncü bölüme geçilir ve “Altay Kavimlerinde Hayvan Ata ve Mucizevi Doğum Motifleri” ele alınır. Moğol kaynaklarından başka, Çin kaynaklarında mucizevi doğumu destekler biçimde Türklerin kökenini “hayvan ata” motifi ile ilişkilendiren hikâyelere yer verilir. Ayrıca Kore efsanelerinde de yer alan benzer hikâyeler vurgulanan hususlardandır. Bu bölümde özellikle “terk edilen çocuk” teması üzerinde durulmaktadır. Bu noktada ele alınan bir diğer kavram da “sürgün”dür. Devam eden sayfalarda da terk edilen bebeğe dair, onun vahşiliğini de içeren örneklere yer verilir. Türk, Çin, Moğol ve Kore kaynaklarındaki terk edilme hikâyelerindeki farklılıklar, yine bu bölümde okunabilir. Yine bu bölümde Zeus üzerinden mucizevi doğum, Oedipus efsanesi üzerinden bebeğin terk edilmesi ve Romulus ve Romus üzerinden de vahşi çocuk temaları anlatılır.

Dördüncü bölümün adı “Gizli Tarih’te Polyphemos Figürü”dür. Bu bölümde, dev olup olmadığı belli olmayan Polyphemos figürü ve bu hikâyenin neredeyse tamamını içeren Dede Korkut hikâyelerindeki Tepegöz figürü dikkatlere sunulmaktadır. İki hikâyenin mukayesesi yapılır. Benzerlikler ve farklılıklar ortaya konur. Sonra bunlarla benzerlik taşıyan bir Kore efsanesi, Kafkaslardan bir Oset efsanesi, sonra bunun Ermeni versiyonu ve en son olarak bir İrlanda efsanesine temas edilir.

Kitabın son bölümü “Gizli Tarih’teki Efsanevi Unsurların Olası Kaynakları” ismini taşımaktadır. Yazar, bütün bu hikâyelerin benzerliklerinin nedenini anlamaya çalışırken Çağatay Devleti’nin yapısında bir anlam bulur. Bu devlette Şamanist, Budist, Nasturi, Hristiyan ve Müslümanların birlikte yaşadığını hikâyelerin benzerliklerine bir gerekçe olarak sunmaktadır. Tüccarların, devletlerde yaşayan değişik dinlerden insanların bu hikâyeler üzerindeki etkisinden bahseder. Kavimler arasındaki savaşların da, bir yönü ile toplumlar arası irtibata zemin hazırladığı için hikâyelere kaynak oluşturma bakımından önemine değinir. Bu noktada dinî metinlerin ve hikâyelerin benzerlikleri de dikkate sunulur. Sona doğru İrlanda’dan Çin’e kadar bazı benzer efsanelere yer verildikten sonra başlangıçta olduğu gibi sonuçta da bu benzerliklerde Batı’dan Doğu’ya göç ettiği öne sürülen Toharların büyük etkisi olduğu üzerinde durulur.

Kitap, dipnotlar ve kaynaklar açısından zengin bir çalışmadır. Bu kısa ama hacimli kitabın bütün efsane ve benzerlikleri çözmesi beklenmez ancak konu üzerine çalışacaklara iyi bir kapı açtığı söylenebilir. Kitabın bölümlene mantığı gözden geçirilebilir. Belki başlangıçta temel efsanevi karakterlerin tanıtılacağı bir kısa bölüm kitabın okunmasını kolaylaştırabilir. Ayrıca bu efsanelerin geçtiği bölgeleri gösterir bir harita veya haritalar yine anlamayı ve irtibat kurmayı kolaylaştırabilir.